

BİBLİYOGRAFYA :

Makdisî, *Kitâbü'l-Bed' ve't-târîh* (nşr. Clément Huart), Paris 1899-1919, I-VI; Sirâceddin İbnü'l-Verdi, *İhtaridetu'l-acâ'ib*, Kahire 1324, s. 249-252; *Keşfü'z-zunûn*, I, 227; M. Şemseddin [Günaltay], *İslâm'da Târîh ve Müverrihler*, İstanbul 1339-42, s. 85-91; Serkis, *Mu'cem*, I, 241-242; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 222; Ziriklî, *el-A'lâm*, I, 131; VIII, 159; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifîn*, XII, 294; Sezgin, *GAS*, I, 337; VII, 277-278; F. Rosenthal, *A History of Muslim Historiography*, Leiden 1968, s. 92, 114, 115, 136; Sarton, *Introduction*, I/1, s. 631, 659; Tarîf Khalidî, *Islamic Historiography*, New York 1975, s. XIII-XIV, ayrıca bk. İndeks; a.m.f., "Mu'tazilite Historiography: Maqdisî's-Kitâb al-Bad' wa'l-ta'rîkh", *JNES*, XXXV/1 (1976), s. 1-11; Cl. Huart, "Le véritable auteur du Livre de la création et de l'Histoire", *JA*, IX/18 (1901), s. 16-21; Ebü'l-Meâlî, "L'Exposé des Religions" (trc. Henri Masse), *RHR*, sy. 94 (1926), s. 17-75; Claude Cahen, "Les chroniques arabes concernant la Syrie l'Égypte et la Mésopotamie de la conquête arabe à la conquête ottomane dans les bibliothèques d'Istanbul", *REI*, X (1936), s. 336; M. Morony, "al-Bad' ve'l-Ta'rîkh", *EI*, III, 352-353.

ABDÜLKERİM ÖZAYDIN

BEDÂ

(البدا)

Şia firkalarına göre Allah'ın ilim, irade ve tekvîn sıfatlarında değişimler meydana gelebileceğini ifade eden kelâm terimi.

"Gizli bir şeyin sonradan ortaya çıkması, kişinin bir konuda beliren birkaç görüşten birini tercih etmesi" mânalarına gelen bedâ, terim olarak "Allah'ın belli bir şekilde vuku bulacağını haber verdiği bir olayın daha sonra başka bir şekilde gerçekleşmesi" şeklinde tarif edilir. Bedâ telakkisi ilk olarak Şii çevrelerde ortaya çıkmıştır. Genellikle kabul edildiğine göre bedâ fikrini ilk defa ileri süren, Hz. Hüseyin'in intikamını almak suretiyle Ehl-i beyt taraftarları nezdinde itibar kazanan Muhtâr es-Sekafî'dir. Taberî ise bedâ görüşünden ilk olarak Muhtâr'ın adamlarından biri olan Abdullah b. Nevf'in bahsettiğini nakleder (*Târîh*, VI, 85). Muhtâr bir savaş öncesinde askerlerine Allah'ın kendilerini zafere ulaştıracağını söylemiş, savaştan zaferle çıkınca da, "Allah'tan aldığım bilgilerle işin böyle olacağını size bildirmemiş miydim?" diyerek kerâmet iddiasında bulunmuş; ancak Mus'ab b. Zübeyr'in ordusu karşısında mağlûp olunca, "Allah bana zafer vaad etmişti, fakat daha sonra kendisine bu değişik sonuç zâhir oldu (bedâ lehû)" sözüyle Allah'ın ilim ve iradesinde değişiklik meydana geldiğini

ima etmiş ve bu görüşüne, "Allah dileğini siler, dilediğini sâbit kılar" (er-Ra'd 13/39) âyetini delil getirmiştir. Muhtâr es-Sekafî'den sonra Ca'fer es-Sâdık bedâ fikrinin ikinci kaynağı olarak gösterilir. Şii literatürüne göre İmam Ca'fer, oğlu İsmâil'in kendisinden sonra imam olacağını söylemiş, fakat İsmâil babası hayatta iken ölünce Ca'fer es-Sâdık olayı bedâ telakkisiyle açıklamıştır (Nevbahî, s. 55). Bu şekilde ortaya çıkan bedâ görüşünü Hişâm b. Hakem daha ileriye götürerek Allah'ın varlıklar hakkındaki bilgisinin bunların mevcudiyetiyle başladığını söylemiştir (Bağdâdî, s. 52, 67). Bedâ görüşünü benimseyenlere de Bedâiyye denilmiştir.

Eş'arî'nin kaydettiğine göre bir kısım Şii'ler bedâ fikrini Allah hakkında câiz görmeyen bazıları bedâyâ neshe yakın bir anlam vererek Allah'ın ilim ve iradesinde değişikliği mümkün görmüşlerdir. Bir kısmı da ilâhî ilimde eksikliğin bulunduğunu ifade edecek nitelikte bir bedâ fikrini câiz görmüştür (*Maqâlât*, s. 39). Malatî son görüşü kabul edenlerin Sebeiyye firkasına bağlı olduklarını belirtir (*et-Tenbîh ve'r-red*, s. 19).

İlim, irade ve yaratma sıfatlarında vuku bulunduğu iddia edilen ve aşırı şekliyle Gâliyye firkalarınca benimsenen bedâ telakkisini ispat etmek için kullanılan naklî deliller şöyle özetlenebilir: 1. Allah'ın dilediğini silip dilediğini ibka edebileceğini ifade eden âyet (er-Ra'd 13/39) ile günahkârlar hakkında hükmedilen dünyevî azabın tövbe sebebiyle kaldırılacağını anlatan âyetler (el-A'râf 7/152-153) O'nun ilim, irade ve yaratmasında değişikliğin vuku bulacağına dair delillerdir. Yünus peygamberin kavminden dünyevî azabın kaldırılması (Yünus 10/98), İsmâil'in kurban edilmesinden vazgeçilerek yerine koçun kurban edilmesi de (es-Sâffât 37/101-107) Kur'an'daki bedâ uygulamalarının örneklerini teşkil eder. 2. Hadislerde, yapılan iyiliklerin ömrü arttıracağını ve mukadder bazı muşabetleri defedeceğini bildiren ifadelerin kullanılması, ashâb-ı kirâmın iyiler zümresine kaydedilmeleri için dua etmeleri (İbn Kuteybe, s. 7) bedâyî destekleyici mahiyette kabul edilmiştir. Bu tür delillerle ispatlanmaya çalışılan bedâ Keysâniyye'nin temel prensiplerinden birini teşkil eder. Aynı mahiyetteki bedâ anlayışının son zamanlarda Şeyhiyye gruplarınca da benimsendiği kabul edilir (*İA*, II, 433).

İmâmiyye Şiası bedâ görüşünü daha mütedil bir şekle sokarak benimsemiştir. Onlara göre, "sonradan elde edilen

bir bilgi sebebiyle önceden verilmiş kararın değiştirilmesi" mânasındaki bedâ Allah'a nisbet edilemez. Bedâ, insanlar tarafından vukuu beklenmeyen bir olayı Allah'ın yaratması, şer'î hükümlerde geçerli olan neshin alternatifini olarak tekinden değişikliğin câri olması, yani iradenin henüz kesin olarak taalluk etmediği birbirine zıt iki hükümden birinin elverişli şartlar ve en uygun menfaatler dikkate alınarak tercih edilmesinden ibarettir. Şeyh Sadûk, Allâme Meclisî, Muhammed Bâkır ed-Dâmâd, Ebû Ca'fer et-Tüsî, Sadreddîn-i Şirâzî gibi Şii âlimler az çok farklı şekillerde tarif ettikleri bedânın Allah'a nisbet edilmesini gerekli görürler. İmâmiyye'ye göre bedâ Ehl-i beyt'e ait sırlardan ve gizli ilimlerdenidir. Zira Allah'ın ilmi ikiye ayrılır. 1. Meleklerin, peygamberlerin ve velîlerin de muttali olduğu ilim (ilm-i mah-tûm); 2. Hiçbir varlığın bilemeyeceği ve sadece zâtına mahsus olan gizli ilim (ilm-i mahzûn). Kur'an'da bu ikincisine "üm-mül'kitâb" denilmiştir. İşte bedâ, birinci nevi ilmin insanlara haber verilmesinden sonra vukuu beklenen olayın ikinci nevi ilme göre zâhir olmasıdır (Muhammedî er-Riyşehrî, I, 389). İmâmiyye Kur'an'da bedâ kelimesinin geçtiği âyetleri (ez-Zümer 39/47-48; el-Câsiye 45/33) bu mânada anlar.

İmâmiyye âlimleri her ne kadar mütedil bir telakkiye sahip bulunuyorlarsa da temelde bedâ prensibini kabul etmektedirler. Nitekim onların Muhammed Bâkır ve Ca'fer es-Sâdık'a nisbet edilen bazı rivayetleri delil olarak kullanmaları, bazı âyet ve hadisleri buna göre yorumlamaya çalışmaları, bedâyâ inanmak suretiyle ifa edilen ibadeti başka hiçbir şeyle yapılamayacak kadar değerli saymaları da (Muhammedî er-Riyşehrî, I, 388) bunu göstermektedir. Halbuki bedâ ile ilgili olarak Muhammed Bâkır ve Ca'fer es-Sâdık'a nisbet edilen rivayetlerin bir kısmı sahih olmadığı gibi bir kısmında da tahrifler mevcuttur.

Bedâ, Allah'a bilgisizlik ve eksiklik nisbet etmeyi gerektirdiği için Ehl-i sünnet, Mu'tezile ve Zeydiyye tarafından reddedilmiştir. Zira nesih, şer'î delille sabit olmuş bir hükmün yeni şer'î delille yürürlükten kaldırılması demek olup kaldırılan hükmün müddeti ve bitiş zamanı önceden Allah nezdinde mâlumdur. Nesihte değişiklik Allah'ın ilminde değil insanların bilgi ve uygulamalarında meydana gelmektedir. Eğer İmâmiyye bedâdan böyle bir mâna kastediyorsa bu nesihten başka bir şey değildir. Bunun di-

şında kabul edilecek bir görüş, Allah'ın ezeli ilminde değişiklik ve noksanlık gerektireceği için reddedilmiştir. Ayrıca bedâ inancında, sonu nereye varacağı bilinmeyen bir şeye önceden hükmedip iradeye aykırı olarak bir sonucun ortaya çıkması gibi cebri bir unsur mevcuttur. Bunun ise ulûhiyyet makamı ile bağdaştırılması mümkün değildir. İmâmiyye'nin bedâ kelimesinin geçtiği âyetlerle ilgili yorumları da isabetli görülmemektedir. Çünkü bu âyetler insanlar tarafından vukuu beklenmeyen olaylardan bahsetmekte olup bu ise hiçbir zaman ilâhî ilmin değiştiği anlamına gelmez. Öyle anlaşılıyor ki İmâmiyye'nin bedâ telakkisini benimsemesi, gayba ait haberleri bildiklerine inanılan imamların, vuku bulacağını önceden haber verdikleri olayların sonradan başka türlü gerçekleşmesi üzerine inandırıcı bir izah bulmak suretiyle etrafındaki grupların dağılmasını önleme zaruretinden doğmuştur. Çağdaş bazı Şii yazarların bedâya "meydana geleceğine önceden işaret edilen bir olayın gerçekleşeceğine inanıp da sonradan buna aykırı bir hadisenin vuku bulması" anlamını vermeleri de (Seyyid Abdullah, s. 31, 72) bu tesbiti doğrulayıcı mahiyettedir.

Bedâ telakkisi müstakim araştırmalara konu teşkil etmiştir. Seyyid Abdullah es-Seyyid Hasan el-Müsevî'nin *Bahş havle'l-bedâ*² adlı eseriyle Abdüzzehrâ el-Bender'in *Nazariyyetü'l-bedâ*³ inde *Şadrid-dîn eş-Şîrâzî* adlı eseri bunların önemlilerindedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Mustafavî, *et-Taḥkik* "bedâ" md.; İbn Kuteybe, *Te'vilü muḥteelifi'l-ḥadîs* (nşr. Muhammed Zührî en-Neccâr), Kahire 1966, s. 7; Hayyât, *el-İntişâr*, s. 93-95; Nevbahî, *Fıraku's-Şî'a*, s. 55; Taberî, *Târîh*, Beyrut, ts., VI, 85, 92; Eş'arî, *Maḳâlât* (Ritter), s. 39; Malatî, *et-Tenbîh ve'r-red*, s. 19; Kâdî Abdülcebbar, *Şerḥu'l-Uşûli'l-ḥamse*, s. 583-584; Bağdâdî, *el-Farḳ* (Abdülhamîd), s. 52, 67; İbn Hazm, *el-İḥkâm*, I, 444-448; Şehristânî, *el-Milel* (Kilânî), I, 148-149; Âmidî, *el-İḥkâm*, III, 101-104; Meclisî, *Bihârü'l-enuâr*, Beyrut 1403/1983, IV, 92-96; M. Ebû Zehre, *el-İmâmü's-Şâdiḳ*, Kahire, ts. (Dârü'l-Fikri'l-Arabî), s. 234-236; a.mlf., *el-İmâm Zeyd*, Kahire, ts. (Dârü'l-Fikri'l-Arabî), s. 211-212; Muhammed Rızâ el-Muzaffer, *ʿAkâ'idü'l-İmâmiyye*, Necef, ts., s. 45-46; Ali Sâmî en-Neşâr, *Neş'etü'l-fikri'l-felsefi fi'l-İslâm*, Kahire 1977, s. 57-58; Muhammedî er-Riyyehî, *Mizânü'l-ḥikme*, Kum 1362-63 ḥş./1403-1405, I, 388-389; Seyyid Abdullah es-Seyyid Hasan el-Müsevî, *Bahş havle'l-bedâ*², Beyrut 1987, s. 9-50, 72; İhsan İliâhî Zahrî, *er-Red ʿale'd-düktâr ʿAlî ʿAbdülvehîd Vâfi fi kitâbihi Beyne's-Şî'a ve ehli's-sünne*, Lahor, ts. (İdâretü Tercümânî's-sünne), s. 184; Goldziher, "Bedâ", *JA*, II, 433-435; a.mlf. — A. S. Tritton, "Badâ", *EI*² (Fr.), I, 873-875; W. Madelung, "Badâ", *Elr*, III, 354-355.

BEDÂHET

(bk. BEDÎHİ).

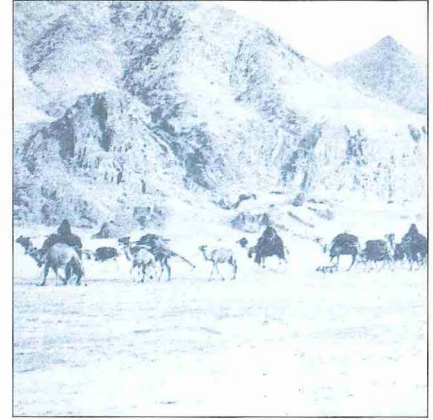
BEDAŞAN

(بدخشان)

Kuzeydoğu Afganistan'da bir idarî bölge.

Afgan Türkistanı olarak da bilinen bölgenin kuzeyinde Amuderya, güneyinde Hindukuş dağları, doğusunda Doğu Türkistan, batısında ise Kunduz ırmağı bulunur. Kısmen dağlık görünüşte yüksek kesimi ve en canlı ticaret alanı Gökçesu (Kökçesu) vadisidir. Önceleri Bedaşan isminin de bu vadiye çok bulunduğu söylenen *bedahş / belahş* (> Fr. balais, İng. balas) adındaki pembe yakuttan (la'l-i Bedahşi, la'l-i Bedahşânî) geldiği ileri sürülmüşse de daha sonra bunun aksinin söz konusu olduğu ve taşın adını buradan aldığı görüşü kuvvet kazanmış (bk. *JA*, II, 435), son yıllarda ise kelimenin Sâsânîler'in *bedahş / badahş* (< Pehlevîce *bidahş* "müfettiş, yüksek yönetici") unvanından türetildiği tesbit edilmiştir (*Elr*, III, 361; IV, 242-244). Bedaşan ismi ilk defa VII-VIII. yüzyıllara ait Çin kaynaklarında Po-to Chang-na şeklinde geçer. Çinliler bu ülkeyi Tu-ho-lo'nun (Tohâristan) bir bölgesi olarak tarif ederler. İslâm coğrafyacıları Tohâristan ismini iki ayrı mânada kullanmışlar ve dar anlamda Belh ile Bedaşan arasındaki bölgeye, geniş anlamda da Amuderya'nın iki kenarını kaplayan Belh'in doğusundaki bütün topraklara bu adı vermişlerdir; Bedaşan'a ise Türk hükümdarlarının taşıdığı "yabgu" unvanından dolayı "Cabgüye'nin ülkesi" dedikleri görülmektedir. Çin'den ve Doğu Türkistan'dan gelen eski İpek yolunun Bedaşan'dan geçmesi madenler yönünden zengin olan bu bölgede ticareti geliştirmiş ve özellikle yönetim merkezi olan Feyzâbâd şehrini ekonominin merkezi haline getirmiştir.

1964'teki genel idarî reformlarla eyalet statüsü kazanan Bedaşan'ın yüzölçümü 47.403 km² olup nüfusu 520.620'dir (1983). Sayım sırasında ırklara göre ayırım yapılmadığından bölgede yaşayan etnik grupların kesin sayılarını tesbit etmek mümkün değildir. Nüfusun çoğunluğunu Türkçe konuşan Sünnî Özbekler ile Farsça'nın Derî lehçesini konuşan ve çoğunluğu Sünnî, bir kısmı Şii olan Tacikler, geriye kalanını da Peştu-

Bedaşan'da Sira gölü yakınlarında bir göçebe kervanı ve Özbek kışlağı (Durprea, s. 7, 133)

ca konuşan Peştunlar ile Kırgızlar teşkil eder. Halkın büyük kesimi göçebe veya yarı göçebe olup Özbekler'le Peştunlar Tacikler'e oranla daha uzun mesafeler arasında göç ederler. Deniz seviyesinden 3400 m. yükseklikte bulunan Şiva gölü civarındaki zengin otlaklar, göçebe ve yarı göçebeleri uzak mesafelerden hatıta Hindukuş dağlarının güney taraflarından dahi buraya çeker. XVII. yüzyıla kadar sadece avcılarının çıktığı yüksek Pamir platoları sonradan yerleşme alanı olmuş, önceleri mevsimlik gelen göçebeler daha sonra burayı devamlı yurt edinmişlerdir. Ancak Rus ihtilâlinde kaçarak buraya gelen 3000 kadar göçebe Kırgız 1979'da Kâbil hükümetinin komünizmi benimsemesi üzerine Pakistan'a ve Türkiye'ye göç etmiştir. Bu Kırgızlar'ın hepsi Sünnî müslüman olup Hanefî mezhebindedirler.

Kurak iklimli Bedaşan bölgesinin en önemli su kaynağı kar sularından beslenen Gökçesu'dur. Amuderya'nın bir kolu olan bu ırmağa ve doğrudan Amuderya'ya kavuşan pek çok küçük akarsu bölgenin su ihtiyacını önemli ölçüde karşılar. 300 km²'den fazla bir bölgeyi sulayan bu küçük nehirler bölgede özellikle iyi bir pamuk tarımının yapılmasını sağlar. Dar vadilerin iyi sulanan topraklarında yetişen pamuğun kalitesi oldukça yüksektir; ayrıca pirinç, buğday, arpa ve susam tarımı yapılır. Üzüm bağları ve meyve bahçeleri bol olan bölgede hayvancılık da oldukça ileri gitmiştir; büyük ve küçük baş hayvanlar arasında bol miktarda deve de bulunur. Yer altı kaynaklarının zenginliğine rağmen madencilik ve modern endüstri gelişmemiştir.